

Kijkparadijzen voor het volk

Panorama's en diorama's in Antwerpen

Dit is het derde deel in de reeks Erfgoedgidsen die Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen uitgeeft in samenwerking met de Provincie Antwerpen.

Kijkparadijzen voor het volk belicht een stukje verdwenen erfgoed: panoramagebouwen en diorama's.

Het panorama ontstond op het einde van de achttiende eeuw en ontwikkelde zich in een minimum van tijd tot het eerste massamedium van het westen. Een panorama bestond uit een gesloten paviljoen met een enorm schilderij dat cirkelvormig was opgehangen. De bezoeker ging door een verduisterde gang naar een kijkplatform, waar hij zich in het midden van de uitgebeelde gebeurtenis waande. Een succesvolle variant van het panorama, het diorama, bracht nog meer wonderlijke effecten, zoals beweging, licht en donker. Hier keek het publiek door een verduisterde tunnel naar het oplichtende dioramaschilderij.

Dat ook Antwerpen een rol heeft gespeeld in deze geschiedenis van optische illusies, is zo goed als onbekend. Er bestaan weliswaar geen monumentale relictten van Antwerpse panorama's, maar geduldig speurwerk van de auteurs leverde stof op voor een boeiend verhaal.

De panoramarotonde Antwerpen in de XVIde eeuw
Chromolitho, circa 1882
Universiteit Gent, Centrale bibliotheek

Het panorama in de dierentuin, afgebeeld op een menukaart van het banket ter ere van schilder Alfred Cluysenaer op 13 augustus 1881
Archief KMDA

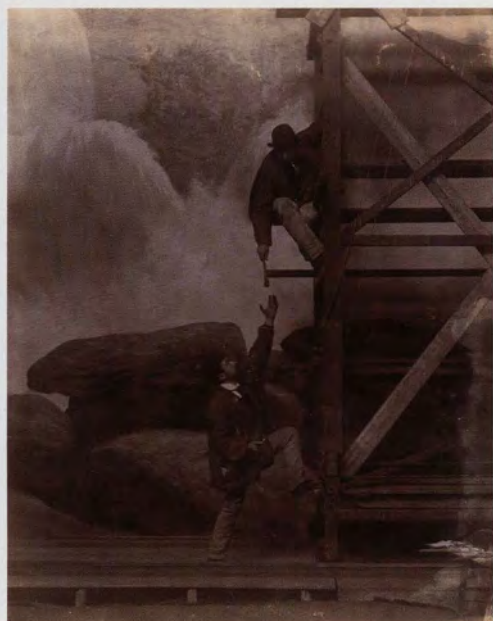
Op 16 juli 1881 opende het panorama *Antwerpen in de XVIde eeuw*, als eerste van de drie die dat jaar in de stad opgericht werden. Het was een initiatief van de in 1880 in Brussel opgerichte *Société Anonyme des panoramas des artistes Belges*. De marine-schilder Louis Artan leverde het ontwerp, dat door anderen uitgewerkt werd tot een enorm doek met een diameter van 36 meter en een hoogte van 12 meter. Datzelfde jaar zouden in Antwerpen nog twee panoramarotondes hun deuren openen. Op de hoek van de De Keyserlei en de Frankrijklei stond het panorama van Waterloo, geschilderd door Charles Verlat. In de dierentuin vestigde zich het panorama met de slag van Wörth, van de hand van Alfred Cluysenaer.

Lang zou het succes niet duren, want de tijd had het panoramafenomeen weldra ingehaald. Terwijl panorama's een mogelijkheid boden om een virtuele reis te maken, lieten betere transportmogelijkheden en dito toeristische infrastructuur steeds meer mensen toe om écht op reis te gaan. En wie zich dat niet kon permitteren, had dan toch geld voor de goedkope geïllustreerde tijdschriften, met foto's van gebeurtenissen en taferelen van over heel de wereld. Een heropleving van de panorama's kwam er met de wereldtentoonstellingen. In 1894 tijdens de wereldtentoonstelling in Antwerpen was één van

de blikvangers het Congodiorama. De zes dioramataferelen, uitgevoerd door de Antwerpse schilders Robert Mols (1848-1903) en Piet Van Engelen (1863-1934) brachten zowel het beschavingswerk van de Belgen in beeld als indrukwekkende landschappen en eerder anekdotische voorvallen. Dergelijke opflakkering kon buiten de context van wereldtentoonstellingen niet voortduren: het publiek dat ooit vanop een kijkplatform naar een stemmig verduisterd en onbeweeglijk panoramaschilderij had staan kijken, was in de korte tijdsspanne van enkele decennia verwend geraakt met een niet te stuiten en voortdurend aanzwellende vloed aan visuele prikkels en reiservaringen.

Deze boeiende erfgoedgids bevat uniek beeldmateriaal en talloze onuitgegeven documenten en illustraties.

'Kijkparadijzen voor het Volk. Panoramagebouwen in Antwerpen' door Stefaan Grieten en Evelien Verniers.

De schilders Robert Mols en Piet Van Engelen aan het werk aan één van hun diorama's van Congo op de wereldtentoonstelling van Antwerpen in 1894
Verzameling FotoMuseum Provincie Antwerpen

EXTRA

OKV Club

Bestel *Kijkparadijzen voor het Volk. Panoramagebouwen in Antwerpen* door storting van 10.00 € op rekeningnummer 448-0007361-87, met vermelding 'Panorama'.

Extra aanbod: bestel deze nieuwe publicatie samen met de twee eerder gepubliceerde erfgoedgidsen *Baksteengotiek in de Kempen* en *Tuinen van Hingene* voor slechts 25,00 € (inclusief verzendingskosten). Mededeling 'lente-aanbod erfgoedgidsen'.